

*Турдубаева А.М.***ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВДУН «КЫЯМАТ» РОМАНЫНДАГЫ ЭЛЕС
ТУУРАНДЫ СӨЗДӨРДӨН ЖАСАЛГАН ЭТИШТЕР***Турдубаева А.М.***ГЛАГОЛЬНЫЕ ВООБРАЖАЕМЫЕ ИМИТАЦИОННЫЕ СЛОВА
В РОМАНЕ «ПЛАХА» ЧЫНГЫЗА АЙТМАТОВА***A.M. Turdubaeva***VERBS FROM IMAGINARY PROVERBS IN CHYNGYZ AITMATOV'S
NOVEL «DOOMSDAY»**

УДК: 81' 367.625

Бул макалада бүт романды сүрөттөп берүү кыйын, ошондой болсо да улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун “Кыямат” романындагы колдонулган элес тууранды сөздөргө азын оолак талдоо жүргүзүүгө аракет кылдык. Элес тууранды сөздөр, башкача айтканда, адамдын, жаныбалардын жана жансыз заттардын сырткы көрүнүшүн, кыймыл-аракетин, турпатын туурап айтылган сөздөр деп билебиз. Ошол элес тууранды сөздөр менен табыш тууранды сөздөрдүн айырмачылыгына караганда окшоштук жагы басымдуурак кылат. Ошого карабастан бул макалада элес тууранды сөздөргө гана талдоо жүргүзүүгө аракет кылдык. Автор чыгармасында элес тууранды сөздөрдү колдонуп, жансыз жаратылышка тил киргизип, тилсиз айбанатты сүйлөткөн. Айбанаттардын сезими аркылуу адамзатынын аң-сезимине таасир бере алган.

Негизги сөздөр: Кыямат романы, тууранды сөздөр, бөрү, образдуу, этиш, үңкүр, канчык, жаратылыш.

Подробно описать весь роман в этой статье сложно, но мы постарались провести более краткий анализ воображаемых пословиц, использованных в романе «Плаха» великого писателя Чыңгиза Айтматова. Иллюзии – это слова, имитирующие внешний вид, поведение и внешний вид людей, животных и неодушевленных предметов. Между воображаемыми пословицами и образными пословицами много общего, однако в этой статье мы попытались проанализировать только воображаемые пословицы. В своей работе автор использует воображаемые метафоры, вводит язык в неодушевленную природу и говорит о немом животном. Он мог влиять на человеческое сознание через органы чувств животных.

Ключевые слова: роман Плаха, подражательные слова, волк, образный, глагол, пещера, волчица, природа.

It is difficult to describe in detail in this article, but we tried to conduct a more distant analysis of the imaginary proverbs used in the «Doomsday» the great writer Chingiz Aitmatov. Illusions are words, simulating the appearance, behavior and appearance of humans, animals and inanimate objects. Between imaginary proverbs and we have a lot in common, but in this article we tried to analyze only imaginary proverbs. In his work, the author uses imaginary metaphors, injects language into inanimate Nature talks about a mute animal. It could affect a human being Consciousness through animal senses.

Key words: novel Doomsday, imitative words, wolf, figurative, verb, cave, wolf, nature.

Аалам алпы, дүйнө элине таанымал, Кыргыз эл жазуучусу, Кыргыз эл Баатыры Айтматов Чыңгыз Тө-

рөкулович жөнүндө айта берсек сөз түгөнбөйт. Кыргыз десе Чыңгызды түшүнөбүз, Чыңгыз десе кыргызды түшүнөбүз. Улуу жазуучу Ч.Айтматовдун жыл сайын туулган күнү, ар 5 жылда юбилейлери Орто Азия, Түркия мамлекеттеринде дагы белгиленип келет. Улуу жазуучунун чыгармаларына арналган кино тасмалар көп. Түркия, Өзбекстан, Казакстан ж.б. мамлекеттерде конференциялар уюштурулуп, чыгармалары сахнада коюлуп келе жаткандыгына, сериалдар тартылып, телеберүүлөрдө коюлуп жаткандарына күбө болгон жерлерибиз бар. Ал гана эмес башка мамлекеттерде алп жазуучу Ч.Айтматовго арналган кабинеттер уюшулгандыгы кубандырбай койбойт.

Ч.Айтматовдун эмгектерине илимий изилдөө иштери эми жолго коюлуп келе жатат.

Бул макалада улуу жазуучу Ч.Айтматовдун “Кыямат” романындагы элес тууранды сөздөрдү иргеп алып талдоого аракет кылдык.

Жаратылыштагы ар кандай үндөрдү жана көрүнүштөрдү туурап айтылган сөздөр тууранды сөздөр болуп эсептелет [2, 230-б.]. Адамдан, айлана-чөйрөдөгү бизди курчап турган көрүнүштөрдөн, жаныбарлардан чыккан дабыштар, жансыз заттардын кагылышуусунан чыккан үндөр, ар кандай нерселердин көрүнүшү туурап айтылат. Тууранды сөздөр оозеки кепте көп учурайт. Көркөм адабиятта, чыгармаларда да көп колдонулуп, айтыла турган ойдун таамайлыгын арттырып, көркөмдөп образдуулугун камсыз кылат [2, 230-б.].

Тууранды сөздөр угулган дабышты, бизди курчап турган нерселерден, жандуу-жансыз заттардан чыккан кандайдыр бир үндөрдү угулгандай, же көрүнгөн элести көрүнгөндөй кылып тууроо аркылуу айтылгандыгы менен айырмаланат [2, 236-б.].

Элес тууранды сөздөр, башкача айтканда, адамдын, жаныбалардын жана жансыз заттардын сырткы көрүнүшүн, кыймыл-аракетин, турпатын туурап айтылган сөздөр деп билебиз. Ошол элес тууранды сөздөр менен табыш тууранды сөздөрдүн айырмачылыгына караганда окшоштук жагы көп. Ошого карабастан бул макалада элес тууранды сөздөргө гана

талдоо жүргүзүүгө аракет кылдык. Автор чыгармасында элес тууранды сөздөрдү колдонуп, жансыз жаратылышка тил киргизип, тилсиз айбанатты сүйлөткөн. Айбанаттардын сезими аркылуу адамзатынын аң-сезимине таасир бере алган.

Анда төмөнкү мисалдарды карап көрөлү: Бөлгүрүктөр болсо ары-бери *ойт* берип оюн сала ээлигип келатышат [1,17-б.]. Тиги киши болсо жин тийгенден бетер куурай сабактарын *жапырылта* нары-бери чуркайт. Суурлар ийиндеринен *сестене* башбагып, эки жакты *элеңдей* карап, сөксөөлдүн күбүлгөн уругун терүүдөн *ышынып*, уйкусурап отурушту. Оро баш чоң боз бабыраган жаңы талпынган балапандарын ээрчитип... [1,12-б.] ... анан дагы кууса *жүйрүк*, алышса өмгөктүү күчтүү жырткычтардан болду [1,13-б.]. Анткени бул чөлкөмдө адамдын келип калышы кээдеги бир кокустук гана болбосо, экөөн *жалтантар* башка күч жок [1,13-б.]. Мисалдарда келтирилген тууранды сөздөр: *ойт*, *жапырылта*, *сестене*, *элеңдей*, *ышынып*, *жүйрүк*, *жалтантар* – кыймыл-аракеттин, ал абалын элесин элестүү бере алган, ушул сөздөр аркылуу, жаныбарлардын кыймылы көз алдына тартылат. Дагы да залкар жазуучунун мыкты сүрөткерлигин айгинелейт.

Кыргыздын эле эмес, дүйнө элинин жазуучусу, аалам алпы – Ч.Айтматов дагы чыгармаларында “тууранды сөздөрдү өз орду менен колдонуп, бере турган оюн таамай образдуу бере алган” [5, 19-б.].

Бул чакан макалабызда бардыгын толук чагылдырып берүү кыйын, тагыраак айтканда, бир макала менен Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы тууранды сөздөрдү иликтеп чыгуу мүмкүн эмес, ошондой болсо да улуу жазуучу Ч.Айтматовдун “Кыямат” романындагы колдонулган элес тууранды сөздөргө азын оолак талдоо жүргүзүүгө аракет кылып көрүүнү чечтик.

Ч.Айтматовдун чыгармаларынын тили боюнча тийип-качып айтылган ойлор бар [4, 179-б.], бирок анын тилиндеги тууранды сөздөр тууралуу изилдөө иштери азырынча колго алына элек. Ошентип, биздин бул иликтөөлөр залкар сөз чеберинин көөнөрбөс чыгармаларынын бири “Кыямат” романындагы элес тууранды сөздөргө биринчи иликтөө-изилдөө болуп эсептелет.

Адамдын, жаныбарлардын жана айлана-чөйрөдөгү, бизди курчап турган табияттагы жансыз заттардын, турпатын, сырткы көрүнүшүн, кыймыл-аракетин туурап айтылган сөздөрдү элес тууранды сөздөр дейбиз [3, 232-б.]. Элес тууранды сөздөр менен табыш тууранды сөздөрдүн айырмачылыгына караганда окшошжук жагы арбын [6, 315-б.]. Ошого карабастан бул макалада элес тууранды сөздөргө гана талдоо жүргүзүүгө аракет кылдык.

Ч.Айтматов “Кыямат” романында эки бөрүнүн Акбара менен Ташчайнардын образын элес тууранды

сөздөрдү колдонуу аркылуу ички туюмун элестүү бере алган. Жазуучу чыгармасында төмөнкү элес тууранды сөздөрдөн чакчылдын *-ын* мүчөсүн улап, жөнөкөй этиштерди жасаган: Акбара артына жалт секирип, кетенчиктеп барып, жараканын караңгы түбүнө кыпчылды, үңкүрдүн оозунан куулуп жаткан карды көрө жогору *түксүйүп*, кара күүгүм түпкүрдөн көздөрү оттой жанып, келчү балээни азыр барып алкымдан алууга *окторулуп* туруп калды [1, 4-б.]. Мында *түксүйү* + *ын*, *окторул* + *ын*: *түксүйүп*, *окторулуп* деген элес тууранды сөздөрдөн этиш сөздөр жасалгандыгын көрүүгө болот.

Төмөнкү мисалдарга сереп салып көрөлү: Асмандан вертолёт жакындаган сайын канчык *кыңшылай* баштады, боюн *жыйрып*, башын катты, бирок баары бир чыдай албады, аргасын түгөтүп келаткан коркунучтан Акбара улуп жиберди, .. жыргай *кыңкыстап* жиберди. ... *боортоктоп* жата калып, бүткөн бою *диртилдеп*, оозго сойлоду, ушерден киргизбей алышууга чамынып, жаны кашая *ызырынып*, азууларын *карсылдатты*. Канчыгынын курсагы *салаңдап*... чоң бөрү канчыгынын жатагына *боортоктой* жылып келип, жоошуткандай, ар кандай балаадан аны денеси менен *калкалагандай ырылдады* [1, 5-б.]. Бул мисалда элес тууранды сөздөрдөн сырткары табыш тууранды сөздөр дагы кезигет, максатыбызга ылайык, элес тууранды сөздөргө гана иликтөө жүргүздүк. Келтирилген мисалда көрүнүп тургандай чакчылдын *-ын* мүчөсү аркылуу: *түксүйүп*, *окторулуп*, *кыңкыстап*, *жыйрып*, *боортоктоп*, *диртилдеп*, *ызырынып*, *салаңдап* деген элес тууранды сөздөрдөн этиш сөздөр жасалды.

Чыгармада тууранды сөздөр арбын кездешет, буга далил катары төмөнкү мисалдарды карап көрөлү: бүткөн бою *калчылдап*, калыбына келе албай жатты. ... алаңкөз коёнду *тырпырата* баса калганда бир туйганы бар... *Тырпыроого* алы келбей *тумчугуп* жаткан... [1, 5-б.]. ...канчыгы жанында *магдырап* жатат. .. күүгүмдөгөн көздөрү муздак *жылтылдап*... [1, 6-7-б.]. Акбаранын көзүнөн жаш *кылгырып*, алкымынан *кыңкыс онтоо чыгып* жүргөндүр [1, 9-б.]. Эси жок бөлгүрүктөй кишинин эркелеткенине чындап эле берилип, куйруктарын *шыйпаңдаттып* [1, 17-б.]. Ысыктын деми жетпеген, көк мунарык болуп *төнүп* турган асманда айры-куйруктар жайма-жай *каалгып*. Ушул жер менен ушул асмандын түбөлүк туркутуулугун аныктагансып, айры-куйруктар биринин артынан бири *каалгып*... [1, 17-б.]. Анын жанында жаш канчык Акбара мултук жоон куйругун көчүгүнө жыйыра басып, таш бетизден бетер кыймыл капкай *чочоюп*. Агылжын төшү багжайып, сүтү байып калса да *чуштуюп* көрүнгөн эмчек үрпүлөрү эки катар жайгашкан курсагы *кындыйып*. Сан жеткис десе болбос, бирок *жыбыраган* көп бөкөн тиги көптөн бөлөгүрөөк дагы бир жерде *жайылып* жатат [1, 18-б.].

Жогоруда келтирилген мисалдарда дагы чакчылдын *-ып* мүчөсү уланып, элес тууранды сөздөрдөн төмөнкүдөй этиш сөздөр жасалган:

- ып: *калчылдап, жылытылдап, кылгырып, шыйпаңдатып, төнүп, каалгып, чочоюп, чуштуюп, кындыйып* деген элес тууранды сөздөрдөн чакчыл этиштер жасалган.

Мындан башка дагы *кыңшылай, карсылдатты, боортоктой, калкалагандай, тырпырата, тырпыроого, кыңкыс онтоо чыгып, жыбыраган* деген тууранды сөздөр аркылуу этиштерди жолуктурууга болот.

Ал эми кийинки мисалда: “Чыбырдын боорлорун *жойлоп*, башка жандыктар жыл бою искеп жечү тоютту суурлар чээнге киргичекти, ыраң учкучакты деп *далбастап*, жаз аягы, жай эртесинде *жалмап* оттойт эмеспи [1, 12-б.]”, - бир эле сүйлөмдүн ичинде чакчылдын *-ып* мүчөсүн колдонуп элес тууранды сөздөрдөн үч этиш сөз жасалган *жойлоп, жалмап, далбастап*.

Төмөнкү мисалдарды талдап көрөлү: ...анан кандайдыр жагымдуу сезимдин жылуу илеби тийгендей жандана ачылды, оор салмак менен *каргылдана ыркырап*, какшыган тамагынан жөтөл чыккандай *күрсүлдөй ыркырап*, ошону менен ыраазы экенин сездиргенсиди, демейкисиндей көк көз канчыгына *кың дебей* баш ийерин, арылдап коргоп турарын сездиргенсиди [1, 6-7-б.]. Башында жер ээлерине жолугуудан четтеп, *окчундап жойлоп* жүрүштү, жергиликтүү бөрүлөр ээ кылган аймактардан алыс жортуп... [1, 8-б.]... Жогоруда келтирилген *каргылдана ыркырап, күрсүлдөй ыркырап, окчундап жойлоп* деген мисалдарда чакчылдын *-ып* мүчөсүн улап элес тууранды сөздөрдөн татаал этишти жасаган. Татаал этиштин эки түгөйү тең тууранды сөздөрдөн уюшулду. Ошондой эле, этиштин *-ба* деген терс маанисин уюштуруучу мүчө жалганып, тууранды сөздөн *кың дебей* деген этиш сөз дагы жасалган.

Ал эми төмөнкү мисалдарга көз салсак, бир эле сүйлөмдүн ичинде бир нече тууранды сөздөрдөн этиштер жасалган: *Зиңкилдеген* дөбөттөрдү алдагайдан боюна тартып... [1, 6-7-бб.] ... алиги *калчылдаткан* коркунучту тең бөлүшкөнүнө ыраазы болуп, дөбөтүм бар – камым жок дегендей, анан жалап эркелетип жатканына *магдырап*... [1, 6-7-б.]. Жаны жай алганы менен алиги *алдастаткан, калчылдаткан* коркунуч дале толук тарай электей анда-санда *дирт* этирип коёт, ошону тыңшап жатат Акбара [1, 8-б.] ... *тарбаңдаган* узун шыйрак үч бөлтүрүгүн ээрчиге чыкты. Киши ошондо гана эсине келди, *тартайган* жылаңач неме апалап бакырган бойдон карышкыр көргөн жерден качып жөнөдү [1, 15-б.]. Мисалдарда берилген *зиңкилдеген, калчылдаткан, алдастаткан, тарбаңдаган, тартайган* деген сөздөр атоочтуктун –

ган мүчөсү уланып, тууранды сөздөрдөн этиш сөздөр жасалды.

Ошондой эле байыркы “*эт*” сөзү менен биргеликте *дирт этти* деген элес тууранды сөз жасалып, кыймыл-аракетти билдирди. Дагы кошумчалай кетчү нерсе азыркы учурда, *эт* - сөзү өз алдынча колдонулбайт, татаал этиштердин тутумунда гана айтылат. *Этиши* деген термини *эт*- деген сөздөн келип чыккан [2, 138-б.] мааниси “*аткар*”, “*иште*”, “*кыл*” дегенди билдирген байыркы сөз.

Төмөнкү сүйлөмдө: ... бөрүлөр чабыт коюп *дүргүтүп*, бир короосу башка жайыттагыларды кошо *үркүтүп*, анан дагы бир, дагы эки, дагы үчүнчү топтору кошо *үркүп* жөнөп бергенде, *кылкылдаган* калың кийик Моюнкумдун бадалдуу чыбырын топон суу каптагандай ташкындатып, жайкы добул сабагандай бут, тасмадай астында жер *дүңгүрөп*, закым болуп артка учуп... ого бетер *дүүлүктүрүп*, тасмадай созулуп чуркаган бөрүлөр [1, 10-б.], бир эле сүйлөмдө бир нече элес тууранды сөздөр колдонулган. Тактап айтканда, *-ып* мүчөсү аркылуу элес тууранды сөздөрдөн чакчыл этиш сөздөр жасалган *үркүп, дүңгүрөп, дүүлүктүрүп*; *-ган* мүчөсү уланып, элес тууранды сөздөрдөн атоочтук этиш да бир эле сүйлөмдүн ичинде жасалган.

Жогоруда мисалдарда көрүнгөндөй атактуу жазуучу Ч.Айтматов тууранды сөздөр аркылуу жанжаныбарлардын кыймыл-аракетин, ал-абалын элесин туурап, ошол элесин тууроо аркылуу бөрүлөрдүн ички туумун, сезимин образын кенен ачып бере алган десек, жаңылышпасак керек.

Төмөнкү келтирилген мисалдарда уйкашма тууранды сөздөр да кездешет: ... кокту-колотту *мелт-калт* толтура *жойлоп* келатты... [1, 3-б.]. Эки күн мурда *албуутанган* табигаттын өрттөй *алоолонгон* борошосу *уйгу-туйгу* салып каптап өтүп, Ысык-Көлдүн кыркаар бөксөсүн башынан аягына күрткү уруп, үстүн сапырылган *тозоң* менен үйлөп салды... көргөндүн *үрөйү* учту [1, 3-б.]. Моюнкумдагы жашоо *аңтар-теңтер* болуп, *сырайган* буттар асманга сайылып жатып калды [1, 11-б.].

Мисалдардагы *мелт-калт, уйгу-туйгу, аңтар-теңтер* түгөйлөрүнүн тутумундагы сөздөр уйкаш тууранды сөздөр десек туурадай сезилет. Ал эми мисалдарда көрүнгөндөй *албуутанган, алоолонгон, тозоң, сырайган* деген тууранды сөздөр жаратылыштагы жансыз заттардын элесин туурап айтылып, ошол табигаттагы болуп жаткан көрүнүштөрдү жазуучу, элес тууранды сөздөрдү колдонуп, табигаттын адам баласы аркылуу тебеленип, булганып, кор болуп жаткандыгын элестүү бере алган.

Кийинки мисалдарда келтирилген элес тууранды сөздөргө көз жүгүртөлү: кыштын кыска күнүндө тоонун күнгөй беттери аз убакка *жылымта* тартып,

наристинен тыноосундай *үлпүл мемирей* түштү эле, көп узабай күн ырайы кайра бузулду... [1, 3-б.]. *зыңылдаган жым-жырт* аязга *зыңкыя* катып калган, [1, 3-б.] Жогоруда берилген *жылымта, үлпүл мемирей, зыңылдаган жым-жырт* деген тууранды сөздөр субъектинин кандайдыр бир бейпилдик абалын билдирди.

Ал эми ... жүк ташыгыч зор вертолёттун *күркүрөгөн* доошу күчөгөндөн күчөп, дене-бойду *дүркүрөтүп* чыкты [1,34-б.] деген мисалда элес тууранды сөзгө *күркүрө* + *ган* чакчылдын *-ган* мүчөсү уланып этиш сөз жасалды, ал эми *дүркүрөт* + *ып* чакчылдын *-ып* мүчөсү уланып кыймыл-аракеттин ал-абалын билдирди.

... *буйтап* качсаң да куткарбай төбөнөн *күркүрөп*, калдыркан канаттарынын *зуңулдаган* ышкырыгы мээни көзөп, кулагыңды тундурса... үстүндө *салаңдаган* борчугу бар, коңулу терең кеткен жараканын түпкүрүндөгү ушул үнкүрдү жай кылышкан да [1,8-б.]. Бул мисалдардагы тууранды сөздөргө да *-ып* мүчөсү уланып буйтап, күркүрөп деген сөздөр жасалды, кийинки мисалдардагы тууранды сөздөргө чакчылдын *-ган* мүчөсү уланып *зуңулдаган, салаңдаган* деген сөздөр жасалды.

Кийинки мисалдарды карап көрөлү ... түн каракчысы *шимшилеп* келип, *бырпырата* баса калары менен алардын иши жок [1, 12-б.]... же бир коркунучка *калтаарыбай*, буюрганы жолунан табылып, бейкапар жашоого туш болушту [1, 14-б.], мындагы элес тууранды сөздөргө чакчылдын *-ып, -а, -й* мүчөлөрү уланып, этиштин *-ба* терс формасы жасоочу мүчө уланып жасалган *шимшил + ып, бырпыра+т+а, калтаары+ба+й*.

Чыгармада автор элес тууранды сөздөрдү жыш колдонгон, маселен... өз ара ойной *серейтип*, эки жакка серп салган болот, өз ара ойной кеткенде кулактары кайра *жапырылып* калганы менен иши жок, аяк ташташы кадыресе болуп келатат [1,15-б.]. Чаңы *бырыксып* күбүлгөн алиги кара куурайды көбүрөөк аралап жүрсөң, оболу жер бетинде *жорттой* эле *сызып*

бараткандай, дене-боюң *каалгыгандай* жеңилдик сезесиң да, муун-жүүнүң бошоп алсырап, талмоорсуй баштайсың [1, 15-б.] деген мисалдарды да карап көрөлү, Жогоруда көрүнүп тургандай *-ып* мүчөсүн колдонуп: *серейтип, жапырылып, бырыксып, сызып* деген элес тууранды сөздөрдөн этиш сөздөрдү жасаса, ал эми *-ган* мүчөсү аркылуу: *каалгыган* деген элес тууранды сөздөрдү колдонуу аркылуу, этиш сөздөрдү жасаган, жазуучу жандуу, жансыз заттардын сырткы келбетин андан да образдуу, кыймыл аракетин элестүү сүрөттөй алган. Ал эми *жорт + ба +й* деген сөз этиштин терс формасын жасоочу *-ба* мүчөсү жана чакчылдын *-й* мүчөсү уланып, *жорттой* деген тууранды сөздөн этиш жасалды.

Бирде жаныбардын, табигат көрүнүштөрүнүн кыймылынын тездигин элес тууранды сөздөрдүн жардамында этиш сөздөрдү жасап бере алса, бирде алардын кыймыл аракетинин бейпилдик абалын тууранды сөздөрдү колдонуп, абал этиштерди жасаган.

Жыйынтыктап айтканда, улуу жазуучу Ч.Айтматов “Кыямат” романында жаратылыштын, жан-жаныбарлардын адамзаты тарабынан кордолуп, тебеленип жаткандыгын, жаныбарлардын туюму аркылуу бере алган. Ошол жаныбарлардын туюму аркылуу дүйнөлүк глобалдуу маселени көтөрүп чыккан. Ал гана эмес, чыгарманын аталышы да аалам менен, табигаттын көйгөйү менен үндөшүп турат десек жаңылышпасак керек.

Адабияттар:

1. Айтматов Ч. Кыямат: роман. - Фрунзе, 1988. - 352 б.
2. Абдувалиев И. Кыргыз тилинин морфологиясы. - Б., 2008. - 284 б.
3. Абдувалиев И. Кыргыз тилинин морфологиясы. - Б.: “Бийиктик”, 2014. - 268 б.
4. Абдувалиев И. Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы энчилүү аттар маселесине карата. - Б., 2012. - 176-182-бб.
5. Кыргыз тилинин грамматикасы: морфология. - Ф., 1964. 309-315-бб.
6. Турдубаева А., Таирбеков С. Ч.Айтматовдун “Кыямат” романындагы табыш тууранды сөздөрдүн колдонулушу. - Ош: ОшТУ. Мамлекеттик тил. Илим. Технологиялар. Инновациялар - 2019”. Конфер. матер. жыйнагы. 19-21-бб.